

Drawing in the teaching of students – future graphic designers

Lopukhova Svitlana,
<https://orcid.org/0000-0002-1774-372x>
Associate Professor,
Honored Artist of Ukraine,
Kyiv National University
of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine
svitlopukhova@gmail.com

Рисунок у підготовці студентів – майбутніх графічних дизайнерів

Лопухова Світлана Олександрівна,
<https://orcid.org/0000-0002-1774-372x>
доцент,
заслужений художник України,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
Київ, Україна
svitlopukhova@gmail.com

Abstract

The aim of the article is to identify the professional and pedagogical principles of the optimal and most effective methods of teaching such a fundamental academic discipline as Drawing in modern conditions, to determine the correlation between the traditions of the «universal» academic school and innovations in the teaching process. **Methodology of the research** is looking for new forms of teaching academic drawing i.e. a combination of the classical natural study is aimed at mastering the main principles of creation of three-dimensional image on the flat and the method of creative experiment, the essence of which is to integrate the fundamental artistic disciplines and the application of the latest technological tools for practical implementation of images. **Scientific novelty** of the paper is to expand the view of a constructive approach to the teaching drawing and of the specialists' development. **Conclusions.** The importance of drawing in design education in the conditions of rapid development of digital technologies is emphasized, the correlation between the traditions of the academic school and new achievements in the field of design is determined, the essence of the offered methodology is described and the task of the teacher is set.

Key words:

fundamental, the process of teaching, tradition, methodology, drawing.

Анотація

Мета роботи – окреслити фахово-педагогічні принципи оптимальної і найбільш результативної методики викладання фундаментальної академічної дисципліни «Рисунок» в сучасних умовах, визначити співвідношення між традиціями «універсальної» академічної школи та інноваціями у навчальному процесі. **Методологія дослідження** полягає в пошуку нових форм викладання академічного рисунка – поєднанні класичного методу ретельного студіювання природи з метою оволодіння головними принципами відтворення тривимірного зображення на площині і методу творчого експерименту, суттю якого є інтеграція фундаментальних художніх дисциплін і застосування новітнього технологічного інструментарію для практичного втілення образів. **Наукова новизна** роботи полягає у розширенні уявлень про організацію конструктивного підходу до викладання рисунка і шляхи особистого розвитку фахівця. **Висновки.** Доведено значимість рисунку в дизайнерській освіті в умовах бурхливого розвитку цифрових технологій, визначено співвідношення між традиціями академічної школи і новими досягненнями у сфері дизайну, розкрито сутність запропонованої методики і окреслено завдання педагога.

Ключові слова:

фундаментальний, викладання, традиція, методика, рисунок.

Вступ **1**

Сьогодні світ креативних технологій та відкритої інформації визначає вектор руху суспільства. Соціальні зміни, які є наслідком переходу від постіндустріального до інформаційного суспільства, зачіпають всі сфери людської діяльності, у тому числі й дизайнерської. Нові за змістом проблеми і потреби дизайну в сучасному суспільстві вимагають змін у програмах професійної підготовки студентів і висувають нові вимоги до змісту мистецької освіти, методів і форм роботи зі студентами.

Зараз в Україні майже всі гуманітарні та технічні ВНЗ мають у своєму складі факультет дизайну з кафедрами різної спеціалізації, в межах яких викладається фундаментальна академічна дисципліна «Рисунок». Більшість сучасних вітчизняних вишів у методиці викладання рисунку продовжує традиції перших установ професійного напрямку – академій, художніх інститутів, училищ, які були базою для розвитку академічної образотворчої культури і де формувались основи професійної освіти – художньої школи.

Як відомо, складова рисунку в дизайнерській освіті – один з елементів професійної культури. Рисунок виховує художній смак, навички композиційного мислення, вміння робити відбір у роботі, бачити задачу загалом і акцентувати увагу на головному, формує просторове бачення об'єктів, вдосконалює професійну майстерність. Результатом навчання має бути діяльність проблемно-дослідного, творчого характеру, що сприяє осмисленню інноваційних ідей і досвіду, збереженню і розвитку традицій класичної художньої школи і професійної дизайнерської освіти.

Модернізація навчального процесу вимагає реформування системи традиційного підходу до викладання рисунку. Народжуються нові освітні концепції, у навчальний процес активно впроваджуються нові дисципліни з колосальними навчальними ресурсами, застосовується новітній технологічний інструментарій, затверджуються нові державні нормативи, за якими жорстко скорочується обсяг часту, відведеного на вивчення фундаментальних художніх дисциплін, і стає зрозумілим, що класичну форму викладання рисунку у цих умовах зберегти неможливо. Тобто необхідно шукати нові форми засвоєння матеріалу, реагуючи на всі зміни соціальних умов і вимог.

Мета дослідження **2**

Головною метою даного дослідження є окреслення фахово-педагогічних принципів оптимальної і найбільш результативної методики викладання фундаментальної академічної дисципліни «Рисунок» у сучасних умовах, а також визначення співвідношення між традиціями «універсальної» академічної школи та інноваціями у навчальному процесі. Окреслення цілей і змісту навчальної дисципліни «Рисунок» в сучасних умовах і пошук відповіді на питання, з якими стикаються в своїй педагогічній діяльності викладачі художніх дисциплін, є невід'ємною частиною поставленої мети.

**Методологія
та аналіз
джерельної
бази**

3

Методологія дослідження полягає у пошуку нових форм викладання академічного рисунка – поєднанні класичного методу ретельного студювання природи з метою оволодіння головними принципами відтворення тривимірного зображення на площині і методу творчого експерименту, суттю якого є інтеграція фундаментальних художніх дисциплін і застосування новітнього технологічного інструментарію для практичного втілення образів.

Крім того, у ході дослідження через вивчення відповідних літературних джерел були проаналізовані наслідки «індустріалізації» людства, характерні для сьогоdnішнього світу: стрімкий технологічний прогрес, потужний інформаційний потік, широкий спектр можливостей, економічна нестабільність, котрі призвели до кардинальних змін у масовій свідомості. Як з'ясувалося, прагнення держав до економічного зростання формує у суспільстві уявлення, що освіта, перш за все, являє собою інструмент отримання прибутку. Відтак, у багатьох навчальних закладах зародилася проблема скорочення часу навчання для традиційних художніх дисциплін. Подібні тенденції поширюються, особливо у теперішній кризовий період.

Цю проблему досліджує видатний американський філософ Марта Нуссбаум (2014). Практично в усіх країнах світу в навчальних закладах різного рівня – школах, коледжах, університетах – скорочується обсяг досліджуваних гуманітарних наук і різних видів мистецтва. Державні діячі вважають цю галузь знань непотрібною для збереження конкурентоспроможності держави на світовому ринку. Курс на короткострокову рентабельність формує корисні, надзвичайно затребувані вміння, необхідні для отримання прибутку. Образотворче мистецтво, як джерело духовного пізнання світу, поступово втрачає свою цінність для суспільства, а це неминуче веде до зниження загальнокультурного рівня і духовного «усереднення» людей. Якщо подібна тенденція не зміниться, незабаром всі країни світу почнуть виробляти покоління корисних машин, а не виховувати повноцінних громадян, здатних самостійно мислити, критикувати традиційний уклад і усвідомлювати значення досягнень і страждань інших людей. Лише великі педагоги і державні діячі розуміли, що мистецтво і гуманітарні науки становлять основу громадянської самосвідомості і прищеплюють дітям здатність до критичного мислення, яка готує людину до самостійних дій і розумного опору сліпій силі традицій і авторитетів. Гуманітарні науки і мистецтво залишаються запорукою успішного розвитку демократичної держави, як стверджує М. Нуссбаум (2014).

Дискусії щодо методів викладання рисунку точились в усі часи, не припиняються вони і сьогодні. У багатьох сучасних дизайнських школах світу класичну форму викладання рисунку вважають застарілою, як зазначає професор Львівської національної академії мистецтв С. Мартинюк (2014). Але відмова від традиційної методики викладання і підміна конкретних на-

вчальних завдань «псевдотворчими» призводить лише до демонстрації відвертого дилетантизму. Відсутність достатнього обсягу фундаментальних знань породжує стереотипність мислення дизайнерів, результатом якого є відвертий кітч, або безликий продукт середньої якості. Правильне і оптимальне використання ресурсу академічних предметів у підготовці фахівців відповідного профілю є необхідним у дизайнерській освіті.

Необхідність базових знань з фахових дисциплін підкреслює доктор мистецтвознавства В. Даниленко (2002). Для практичного втілення образу з використанням складного технологічного інструменту – комп'ютера – необхідно володіти фаховою базою, яку дає фундаментальна художня підготовка. Якщо роботу художника-дизайнера виконує людина без художньої освіти, це завжди негативно позначається на результаті. На переконання авторитетного дослідника, тільки багатолітній художній вишкіл дає чуття композиційної рівноваги, кольорової гармонії, нюансів пластики.

Складність і недослідженість питань взаємозв'язку академічної та спеціальної підготовки майбутнього дизайнера аналізує кандидат мистецтвознавства М. Горелов (2006) на прикладі історії МДХПУ ім. С. Строганова (Московське державне художньо-промислове училище) Останні два десятиліття виявили кризу в розвитку дисципліни «Рисунок», а завдання перестали відповідати потребам дизайн-освіти. Відмінною особливістю МДХПУ завжди був зв'язок процесу виховання спеціаліста з практикою і вимогами сучасної промисловості. Автор докладно аналізує нагальні проблеми організації викладання академічного рисунку в навчальному закладі, спроби поділу дисципліни на «академічний» і «спеціальний» рисунок. Практичний досвід демонструє обмеженість як академічного, так і спеціального підходу до вирішення проблеми. Традиційна методика зводиться до візуального копіювання об'єктів рисунку і не враховує композиційних завдань, а «спеціальний» рисунок вирішує завдання лише композиційного і об'ємно-просторового характеру. Як наслідок, процес розвитку проектного мислення студента гальмується, фундаментальні знання і навички не реалізуються в професійній роботі, а загальний професійний рівень випускників знижується. Необхідно визначити характер зв'язку між процесом проектування і дисципліною, враховуючи специфіку практичного застосування знань і навичок, отриманих на заняттях з рисунку.

М. Горелов (2006) доходить висновку, що найбільш раціональна і ефективна організація процесу підготовки художника-дизайнера можлива лише на науковій базі, і саме відсутність теоретичних досліджень і наукових розробок з питань взаємозв'язку проектного мислення і завдань навчального рисунку є наслідком постійних дискусій. А проблема реформування системи навчання і досі залишається невирешеною і найбільш актуальною для сучасного художньо-промислового навчального закладу

Вважаємо за необхідне звернути увагу на певну колізію в цих твердженнях. Глибинні теоретичні дослідження – спра-

ва науковця, а навчання рисунку, застосування знань і умінь на практиці – художника. На нашу думку, науковець не зможе, не маючи практичного художнього досвіду, навчити студента рисунку, а художник-практик не зможе стати класичним бездоганним теоретиком. Адже подібні обдарування фахівців досить різні. Саме з цієї причини, на наш погляд, і відсутні до сих пір серйозні теоретично-наукові розробки з питань взаємозв'язку проектного мислення і завдань навчального рисунка.

Результати дослідження

4 Ідея реформування системи викладання академічних дисциплін у художніх навчальних закладах, відповідно до вимог часу, не є новою. Початок ХХ ст. був часом народження в Європі нового стилю, який отримав назву «модерн» (від фр. *moderne* – новітній, сучасний). Чотири країни були законодавцями «модерну»: Німеччина, Голландія, Франція, Росія. Але лише в Німеччині та Росії були створені найвідоміші школи, які почали підготовку і випуск дипломованих фахівців в області дизайну і мали схожі програми. Це – всесвітньо відомі Баухауз (Німеччина, 1919–33 рр.) і ВХУТЕМАС («Вищі художньо-технічні майстерні», радянська Росія, 1920–39 рр.). Саме ці заклади вперше проголосили про відмову від класичних методів навчання. Традиції академічних дисциплін поступово витіснялись новими тенденціями того часу, пропагувалась комплексність навчання, вибудовувалась нова концепція конструктивної формально-аналітичної методики просторового мислення. Між Баухаузом і ВХУТЕМАСом існували активні професійні, творчі та дружні зв'язки. Виставки, публікації і професійне листування впливали на формування методології і творчої атмосфери в школах. Обидві вони стали центрами інновацій і концепцій у сфері стандартизованого масового дизайну (Хан-Магомедов, 1995).

Головним завданням шкіл було відійти від класичного сприйняття мистецтва і звести воедино всі його види, запровадити комплексність навчання у програмах художніх дисциплін. Викладачі – авангардні художники, скульптори і архітектори – розробляли і впроваджували нові проектні методи, шукали і практикували в ході навчального процесу нові форми навчання, поглиблювали і вдосконалювали теорію рисунка, форми, кольору. На диво сучасними виглядають методологічні принципи цих сильних і значущих шкіл дизайну. На зміну пасивному студюванню дисциплін прийшли завдання пошуково-дослідницького характеру, розраховані на ініціативу і творчу інтуїцію. Вони несли в собі нову філософію предметного світу, нове ставлення до природи, навчали студентів адекватним часу методам і прийомам формування навколишнього простору, створення предметного світу. Результати експериментів шкіл Баухауз і ВХУТЕМАС і в наш час залишаються високими зразками мистецтва дизайну (Дросте, 2008).

Зі зміною світоглядної парадигми змінилася й модель майбутньої професійної діяльності. Динамічні інновації в усіх

сферах людського життя визначають нові вимоги до освіти і неминуче впливають на організацію та якість навчально-виховного процесу. В умовах сучасного інформаційного суспільства, в якому знання про світ стрімко застарівають, завдання педагога – не тільки передати студентам суму певних знань, а і навчити їх здобувати ці знання самостійно, вміти аналізувати набуті знання і користуватися ними для вирішення нових пізнавальних і практичних завдань. Адже необхідно створити умови для виховання покоління освічених, інтелектуально мислячих, творчих спеціалістів.

Фундаментальна дисципліна «Рисунок» завжди була і є невід'ємною частиною дизайнерської освіти. Мета занять з рисунку – розвиток загальної художньої культури, виховання художнього смаку, формування просторово-композиційного мислення, вільне володіння основами образотворчої грамоти. Ці набуття дають особистості можливість у повній мірі реалізувати свої творчі здібності і досягти професійного успіху.

Достатньо розповсюджена думка, що знання гальмують вільний творчий процес, безумовно, має право на існування. Але, на наш погляд, перешкодою розвитку творчої особистості є саме відсутність знань або їх недостатня кількість. Неможливо відобразити об'єкт, якщо студент не має уяви про сам процес зображення та умови, за яких цей процес відбувається. Знання мають бути підкріплені обов'язковими практичними вправами. Тобто практичні заняття з рисунку передбачають безпосереднє спілкування викладача зі студентом, під час якого художник-педагог передає студенту свої професійні знання і вчить умінням.

Часу, відведеного на практичні заняття з рисунку сучасними державними нормативами, на жаль, недостатньо для ретельного студіювання природи, досконалого оволодіння технікою рисунку та якісного виконання довгострокових завдань. Об'єктивна реальність змушує до пошуку шляху реформування системи і методики викладання академічного рисунку, відповідно до нових умов. Не тільки матеріал навчання є важливим, але й та форма, в якій він подається. Автор статті реалізує сьогодні експериментальну програму рисунку для графічних дизайнерів, побудовану на постійній черговості різних за стилістикою і сутністю завдань – рисунок з природи, лінійний конструктивний рисунок, тональний рисунок, рисунок в кольорі, рисунок з уяви та пам'яті, скетч, декоративно-площинне стилізоване зображення, рисунок з використанням сучасних електронних засобів. Завдяки спільній практичній творчій діяльності студентів і викладача завдання постійно вдосконалюються.

Один з напрямків практичної діяльності – академічний рисунок постановки з природи. Це може бути рисунок в кольорі, тональний, конструктивний чи лінійний рисунок, скетч. Такі завдання дають студенту можливість засвоїти закони композиції і перспективи, закономірності та особливості конструктивної побудови форми і світлотіні, навчитися вірно передати динаміку

і пластичність форм, активізують процеси сприйняття, зорову пам'ять, допомагають професійній поставі руки та ока.

Другий напрямок – творчий рисунок з уяви, стилізоване зображення. Предмет зображення – та сама постановка, яка спочатку виконується з натури. Творчий рисунок базується на рівні почуття та емоції, на ідеї трансформації об'єкту натури у виразний метафоричний художній образ. Завдання такого характеру вчать визначати ритмічну організацію композиції, аналітично досліджувати фігури постановки, застосовувати геометричні узагальнення, виховують у студентах естетичний смак і культуру графічної мови. При виконанні таких завдань визначальними є певні умови: формат, матеріали, техніка, використання комп'ютерних графічних редакторів, електронного графічного планшета. Викладач має чітко сформулювати мету і технічні умови завдання, визначити напрямок дій, а рішення студент повинен знайти сам.

Третій напрямок – рисунок з пам'яті. Зображення постановки, що малювалась з натури, виконується за умови відсутності реального об'єкту зображення. Такі вправи вчать студента самодисципліні та самостійності, активізують спостережливість, концентрують увагу, формують уміння прогнозувати, критично аналізувати свою роботу і бачити помилки.

Завдання постійно чергуються. Зображення кожної нової постановки виконується двічі: класичний реалістичний рисунок, а потім – творча художня інтерпретація або рисунок з пам'яті. Особлива увага при виконанні вправ приділяється композиції зображення. Враховуючи брак часу, відведеного на дисципліну, завдання виконуються у короткий термін. Такий підхід спонукає студента до самоорганізації та зосередженої роботи, розвиває швидку реакцію, формує здатність до аналізу і переробки інформації. Завдання викладача при цьому – допомогти студентам усвідомлено організувати власну діяльність у ході роботи над навчальною або творчою постановкою. Крім того, необхідно враховувати індивідуальність кожного студента – особистий темп сприйняття ним інформації, ступінь його художньої підготовки, специфіку обдарованості, індивідуальну реакцію.

Наукова новизна та практичне значимість дослідження

5 Нова, оптимальна і найбільш результативна методика викладання рисунка, запропонована у даній статті, забезпечує формування професійних і загальнокультурних компетенцій на максимально можливому для кожного студента рівні. Передбачається, що ефективність процесу професійної підготовки дизайнерів буде істотно підвищена, якщо буде розроблено концепцію інтеграції художніх дисциплін, започатковану в даному експерименті.

Висновки

6 Отже, для дизайнерської освіти є важливим особливе поєднання інновацій і традицій викладання академічних дисциплін. При формуванні навчальної програми з рисунку необхідно вра-

ховувати певну специфіку практичного застосування набутих знань і навичок з дисципліни в подальшій професійній роботі. Використання в процесі навчання новітніх технічних засобів, комп'ютерних графічних програм наближає дисципліну до реальної практичної діяльності дизайнера і сприяє професійній підготовці студентів.

На нашу думку, на практичних заняттях слід зіштовхувати студента з актуальною проблематикою і ставити перед необхідністю шукати нетривіальні рішення у виконанні завдань. Адже, як показує педагогічна практика, активні методи навчання спонукають як педагога, так і студента до добування нових знань, практичного досвіду і навичок, які активізують їх пізнавальну діяльність, розвиток творчого мислення.

Список посилань

- Горелов, М.В. (2006). *Рисунок как инструмент проектного мышления* (на примере МГХПУ им. С. Г. Строганова). (Автореф. дис. канд. искусствоведения). Государственный художественно-промышленный университет им. С. Г. Строганова, Москва.
- Даниленко, В.Я. (2002). *Дизайн*. Харків: ХДАДМ.
- Дросте, М. (2008). *Баухауз*. (Ю. Котова, пер.). Москва: Арт-Родник.
- Мартинюк, С.Л. (2014). *Рисунок у підготовці фахівців графічного дизайну*. Львів, 2014. Взято з URL: <http://art-kipdm.if.ua/2014/12/19/1035/>.
- Нуссбаум, М. (2014). *Не ради прибыли: зачем демократии нужны гуманитарные науки*. (М. Бендет, пер.). Москва : Изд. дом ВШЭ, 2014.
- Хан-Магомедов, С.О. (1995). *ВХУТЕМАС*. (Кн. 1). Москва: Ладья.

References

- Danylenko, V. (2002). *Dyzain [Design]*. Kharkiv: Kharkiv State Academy of Design and Fine Arts [in Ukrainian].
- Droste, M. (2008). *Bauhaus [Bauhaus]*. (Yu. Kotova, Trans.). Moscow: Art-Rodnik [in Russian].
- Horelov, M.V. (2006). *Risunok kak instrument proektnogo myshlenija* (na primere MGHPU im. S. G. Stroganov) [Drawing as an instrument of project thinking (on the example of MSAIS named after. S.Stroganov)]. (Extended abstract of candidate's thesis). State Art and Industrial University. S.G. Stroganov, Moscow [in Russian].
- Khan-Mahomedov, S.O. (1995). *VHUTEMAS [VHUTEMAS]*. (Book 1). Moscow: Ladya [in Russian].
- Martyniuk, S.L. (2014). *Rysunok u pidhotovtsi fakhivtsiv hrafichnoho dyzainu* [Drawing in the training of graphic design specialists]. Retrieved from <http://art-kipdm.if.ua/2014/12/19/1035/> [in Ukrainian].
- Nussbaum, M. (2014). *Ne radi pribyli: zachem demokratii nuzhnyi gumanitarnye nauki* [Not for profit: why democracy needs the humanities]. (M. Bendet, Trans.). Moscow: Publishing House of Higher School of Economics [in Russian].